

Zitting 1979–1980

16 003 (R 1134)

Goedkeuring van het op 8 september 1967 te Luxemburg tot stand gekomen Verdrag inzake de erkenning van beslissingen betreffende de huwelijksband (Trb. 1979, 130)

Goedkeuring van het op 1 juni 1970 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Verdrag inzake de erkenning van echtscheidingen en scheidingen van tafel en bed (Trb. 1979, 131)

Nr. 3

MEMORIE VAN TOELICHTING

1. Algemeen

Betrekkelijk kort na elkaar zijn twee Verdragen tot stand gekomen betreffende de erkenning van beslissingen inzake echtscheiding, scheiding van tafel en bed en andere wijzen van verbreking van de huwelijksband. Het Verdrag van Luxemburg van 1967 werd voorbereid door de Internationale Commissie voor de Burgerlijke Stand, een organisatie van Europese Staten die zich toelegt op het tot stand brengen van regelingen op het gebied van de burgerlijke stand en het personenrecht. Het Verdrag van Den Haag van 1970 is een produkt van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht. De beide Verdragen zijn op hetzelfde doel gericht en vertonen wat hun inhoud betreft slechts verschillen in de methode waarop men dat doel wil bereiken. Het Verdrag van Luxemburg is te beschouwen als een regionale overeenkomst tussen de Lid-Staten van de ICBS¹. Tot het Haagse Verdrag kunnen in beginsel alle leden van de Haagse Conferentie, van de Verenigde Naties, van een gespecialiseerde organisatie van de Verenigde Naties of van het Statuut van het Internationale Hof van Justitie toetreden.

Over beide Verdragen alsmede een ontwerp van wet houdende regeling van het conflictenrecht inzake ontbinding van het huwelijk en scheiding van tafel en bed en de erkenning daarvan heeft de Staatscommissie voor het Internationaal Privaatrecht op 7 juli 1978 advies uitgebracht. Dit advies wordt als bijlage bij de memorie van toelichting bij evengoemd wetsontwerp overgelegd. De goedkeuringswet en deze memorie van toelichting zijn zoveel mogelijk aan de inhoud van het advies aangepast.

Het wetsontwerp strekt tot goedkeuring van beide Verdragen. Het is inderdaad mogelijk, bij beide partij te worden. Elk van beide Verdragen bevat een bepaling welke een samengaan met gelijkgerichte conventies mogelijk maakt. Immers, ingevolge artikel 13 van het Luxemburgse Verdrag staat dit er niet aan in de weg dat op de erkenning van buitenlandse beslissingen terzake van de huwelijksband andere internationale conventies worden toegepast welke voor die erkenning gunstiger zijn. Artikel 18, eerste lid, van het Haagse Verdrag zegt in meer algemene termen dat het niet in de weg staat aan de werking van andere bestaande of toekomstige Verdragen betreffende dezelfde materie, waarbij een of meer Verdragsstaten partij zijn. Voorts

¹ België, Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Turkije, Zwitserland.

bevat het Haagse verdrag in artikel 18, tweede lid, nog een bepaling welke ruimte laat voor regionale overeenkomsten betreffende hetzelfde onderwerp.

Deze bepalingen mogen zo worden verstaan, dat het Luxemburgse Verdrag een regeling is als bedoeld in artikel 18, tweede lid van het Haagse Verdrag, hetgeen impliceert dat het Koninkrijk de in die bepaling neergelegde verplichting niet schendt door partij te worden bij het Luxemburgse Verdrag. Indien van de Staten die zijn aangesloten bij het Luxemburgse Verdrag er een of meer evenals het Koninkrijk tevens partij zijn bij het Haagse Verdrag, dan zal dit, wanneer het een vonnis uit zo'n Staat betreft, alleen toepassing vinden in zoverre het voor de erkenning gunstiger zou zijn.

Deze vraag zal niet altijd even gemakkelijk zijn te beantwoorden. Immers, bij de vele punten van overeenkomst welke de Verdragen hebben, ligt wat hun uitgangspunt betreft het accent verschillend, namelijk op de internationale rechterlijke bevoegdheid, onderscheidenlijk het toepasselijke recht als toets voor de erkenning. Het is evenwel moeilijk een keuze tussen de beide Verdragen te maken. Een noodzaak tot het doen van een keuze doet zich naar wij menen ook niet voor, al kan niet worden ontkend dat het samengaan van deze twee Verdragen die op enigszins uiteenlopende wijze dezelfde materie beogen te regelen op zichzelf niet gelukkig is: De eventuele bezwaren van een bekrachtiging van beide Verdragen te zamen wegen naar onze mening evenwel stellig niet op tegen het voordeel, dat het Koninkrijk met een zo groot mogelijk aantal Staten tot een regeling van dit belangrijke onderwerp komt. Het valt overigens te verwachten dat elk van beide Verdragen zijn eigen kring van Verdragsstaten zal krijgen, zodat moeilijkheden, als hiervoor vermeld, zich weinig zullen voordoen.

De internationale erkenning van beslissingen inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed en andere beslissingen inzake de huwelijksband is een onderwerp dat dringend regeling behoeft. De toenemende migratie schept een steeds scherper gevoelde behoefte aan rechtszekerheid op het gebied van het internationale personenrecht. Veelal worden beslissingen inzake personenrecht uitgesloten van de toepassing van bilaterale of multilaterale overeenkomsten inzake de erkenning van rechterlijke beslissingen in burgerlijke zaken. De onderhavige Verdragen beogen, althans voor zover het de daarin behandelde onderwerpen betreft, deze leemte op te vullen. De inhoud van de beide Verdragen is alleszins aanvaardbaar, in het bijzonder omdat gestreefd wordt naar een zo ruim mogelijke erkenning van de beslissingen in kwestie.

Wij achten het dan ook wenselijk dat Nederland partij wordt bij beide Verdragen, welke zijn tot stand gebracht door internationale organisaties waarin het Koninkrijk een actief aandeel heeft en waarvan het de voortbrengselen pleegt te bekrachtigen. Het valt, zoals gezegd, te verwachten dat elk van beide Verdragen een eigen kring van Verdragsstaten zal krijgen, waarbij de voorkeur van de Staten die lid zijn van de Internationale Commissie voor de Burgerlijke Stand naar verwachting zal uitgaan naar het Verdrag van Luxemburg, terwijl de commonlaw-Staten en andere Europese Staten zoals de Scandinavische, het Haagse Verdrag bekrachtigen, of dit reeds hebben gedaan. Tot het Verdrag van Luxemburg zijn inmiddels toegetreden Oostenrijk en Turkije, het Haagse Verdrag is bekrachtigd door Denemarken, Finland, het Verenigd Koninkrijk, Noorwegen, Tsjechoslowakije, Zweden en Zwitserland². Beide Verdragen zijn inmiddels in werking getreden: het Verdrag van Luxemburg op 10 december 1977 en het Haagse Verdrag op 24 augustus 1975. Met beide kringen van Staten heeft Nederland betrekkingen. Zoals hieronder zal blijken, wijkt geen van beide regelingen zodanig van de geldende Nederlandse regels af, dat dit een beletsel voor bekrachtiging van één van beide Verdragen zou kunnen zijn.

In het advies van de Staatscommissie wordt uitvoerig besproken, enerzijds of het mogelijk is, anderzijds of het raadzaam is om beide Verdragen naast elkaar te bekrachtigen. De eerste vraag wordt door de Staatscommissie

² Zwitserland is lid van de ICBS doch heeft doen weten dat het slechts bij het Haagse Verdrag partij wil zijn.

sie in bevestigende zin beantwoord. De vraag, of bekrachtiging van beide Verdragen raadzaam is, wordt door de meerderheid van de Staatscommissie evenwel ontkennend beantwoord. Door het naast elkaar van kracht worden van beide regelingen zou, naar de mening van die meerderheid, een ingewikkelde, onoverzichtelijke, situatie ontstaan. Met de Staatscommissie achten wij, zoals reeds is gezegd, het niet zeer gelukkig dat een dubbelregeling is tot stand gebracht. Naar aanleiding van dit incident is overleg gepleegd door de Secretarissen-Generaal van de beide betrokken internationale organisaties om een betere coördinatie in de toekomst te bewerkstelligen.

In dit verband mag evenwel de betekenis van het tegelijk met het onderhavige ontwerp van Rijkswet ingediende ontwerp van wet, dat een regeling geeft van het nationale conflictenrecht inzake echtscheiding, alsmede van de erkenning van buitenlandse echtscheidingsbeslissingen en beslissingen inzake scheiding van tafel en bed, niet uit het oog worden verloren. Een wettelijke regeling als de onderhavige vormt een noodzakelijke aanvulling op de beide Verdragen. De rechterlijke bevoegdheid heeft haar beslag reeds gekregen in de artikelen 814 en 815 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. De samenhang van erkenning van echtscheidingsbeslissingen, het op die beslissingen toepasselijke recht en de rechterlijke bevoegdheid in internationale echtscheidingszaken is onmiskenbaar en vindt ook in het Haagse en Luxemburgse Verdrag uitdrukking. In de wettelijke regeling wordt de erkenning in het algemeen geregeld, zulks mede met het oog op beslissingen welke zijn gegeven in landen waarmede het Koninkrijk niet door een van beide Verdragen is verbonden.

De in het ontwerp van wet neergelegde regels voor erkenning van buitenlandse echtscheidingen zijn zo ruim, dat een echtscheiding of scheiding van tafel en bed, erkenbaar krachtens een der beide Verdragen, gewoonlijk reeds op grond van de regels van deze wet in Nederland erkend zal worden. Dit vermindert de kracht van het argument, dat door bekrachtiging van beide Verdragen een onduidelijke situatie zal ontstaan. Immers, treedt de onderhavige wettelijke regeling in werking, dan behoeft de Nederlandse rechter of ambtenaar van de burgerlijke stand in eerste instantie slechts na te gaan, of de in het buitenland tot stand gekomen echtscheiding of scheiding van tafel en bed volgens de regels van die wet erkend moet worden. Het zal weinig voorkomen, dat een buitenlandse beslissing volgens de wettelijke regels niet, doch volgens een van beide Verdragen wel voor erkenning in aanmerking komt. Mocht zich toch een dergelijk geval voordoen, dan spreekt het van zelf dat de Verdragsregel voorgaat.

Uit het voorgaande vloeit voort dat de betekenis van het bekrachtigen van de twee Verdragen niet hoofdzakelijk is gelegen in de erkenning van buitenlandse echtscheidingen in Nederland. Veel meer komt het erop aan, dat wanneer het Koninkrijk bij beide Verdragen partij is, er groter zekerheid bestaat dat Nederlandse vonnissen tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed in andere Staten worden erkend. Hiermee is het belang van in Nederland gescheiden personen van vreemde nationaliteit gediend. Zij zullen in de bij elk der Verdragen aangesloten Staten niet snel op beletselen stuiten wanneer zij wensen te hertrouwen. De Staatscommissie noemt dit als «een zelfstandig argument om tot de Verdragen toe te treden».

In verband met het voorgaande boet de vraag, wanneer van een «erkenning» in de zin van het Luxemburgse Verdrag sprake is, aan betekenis in.

De Staatscommissie betreft deze vraag in haar overwegingen over de wenselijkheid van het partij worden bij het Luxemburgse Verdrag. In artikel 6 lid 2 van dit Verdrag wordt aan de Verdragsluitende Staten de verplichting opgelegd, te verklaren welke autoriteit ter zake van de erkenning bevoegd is. De vraag kan rijzen, of artikel 6 mede een verplichting inhoudt om een aparte procedure inzake de erkenning in te voeren. In het «Rapport Explicatif» wordt erkend, dat in landen als Nederland de ambtenaar van de burgerlijke stand huwelijken kan voltrekken tussen personen, in het buitenland gescheiden, of zelfs de buitenlandse echtscheiding kan vermelden in de registers

van de burgerlijke stand, zonder een voorafgaande rechterlijke beslissing inzake de erkenning. Volgens het Rapport is zo'n erkenning door de ambtenaar van de burgerlijke stand evenwel geen «erkenning» in de zin van het Verdrag. Slechts door een beslissing van de krachtens artikel 6 aangewezen autoriteit kan op de buitenlandse beslissing «niet worden teruggekomen» in de zin van artikel 7, tweede lid.

Deze passage heeft landen, zoals België en Griekenland, die evenmin een aparte procedure inzake de erkenning van vreemde echtscheidingen kennen, er niet van weerhouden om bij de ondertekening van het Verdrag als bevoegde autoriteit in de zin van artikel 6 aan te wijzen: «l'autorité judiciaire». Het ligt voor de hand, dat Nederland zich bij deze Staten aansluit, door in een verklaring de burgerlijke rechter aan te wijzen als autoriteit die bevoegd is inzake erkenning. Omdat veel erkenningsvragen in eerste instantie bij de ambtenaar van de burgerlijke stand aan de orde komen, achten wij het wenselijk dat in de verklaring eveneens melding wordt gemaakt van de procedure, neergelegd in artikel 61 Boek 1 BW. De ter zake af te leggen verklaring is als bijlage gevoegd bij deze memorie van toelichting.

Blijkens het voorgaande zal het van de uitlegging, door de vreemde rechter aan artikel 6 gegeven, afhangen of deze het oordeel van de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand als een «erkenning» in de zin van het Verdrag aanmerkt. In het ene land zal grotere betekenis aan het «Rapport Explicatif» worden toegekend dan in het andere. Het belang van deze kwestie moet, zoals zoëven opgemerkt, evenwel niet worden overschat. Het gaat hier om de «erkenning van de erkenning», dat wil zeggen de gevolgen die, bijvoorbeeld, een erkenning door de Nederlandse ambtenaar van de burgerlijke stand van een Turkse beslissing heeft in Oostenrijk. Dergelijke situaties komen minder vaak voor dan die, waarbij een Nederlands echtscheidingsvonnis in een mede-Verdragsstaat moet worden erkend. Daarbij doet zich evenwel de kwestie van de autoriteit, die naar Nederlands recht ter zake van de erkenning bevoegd is, niet voor. De Staatscommissie merkt naar aanleiding van artikel 6 van het Luxemburgse Verdrag ten slotte op, dat het aanbeveling zou verdienen, «indien in Nederland in daarvoor in aanmerking komende zaken de staat van personen betreffende, aan de rechter – eventueel kosteloos – een declaratoir gevraagd kan worden». Deze opmerking is van een wijdere strekking dan de beperkte materie van het Luxemburgse Verdrag. Nu, zoals hiervoor is overwogen, het ontbreken van een aparte procedure aan bekrachtiging van het Luxemburgse Verdrag niet in de weg hoeft te staan, kan de vraag, of het wenselijk is om zo'n procedure thans speciaal voor vonnissen inzake echtscheiding of scheiding van tafel en bed in te voeren hier verder buiten beschouwing blijven. De suggestie van de Staatscommissie is overigens zeker nadere overweging waard.

In het onderstaande wordt nader op de inhoud van de beide Verdragen ingegaan. Daarbij worden de met elkaar overeenstemmende bepalingen zoveel mogelijk te zamen besproken, waarbij tevens de aandacht wordt gevestigd op de verschillen. Waar het hier dezelfde rechtsmaterie betreft, is een dergelijke vergelijkende behandeling van de inhoud van de beide Verdragen aangewezen. Hierin is ook de reden gelegen waarom wij hebben gemeend beide Verdragen in één ontwerp van Rijkswet ter goedkeuring aan te bieden, zulks ondanks het feit dat met betrekking tot het Luxemburgse Verdrag alleen de goedkeuring voor Nederland wordt gevraagd.

Voor een nadere toelichting op het Haagse Verdrag wordt verwezen naar het «Rapport Explicatif» van Pierre Bellet en Berthold Goldman, Actes et Doc. de la Onzième Session, Tome II, Divorce, blz. 210–223. Het «Rapport Explicatif» bij het Luxemburgse Verdrag van 8 september 1967, is te vinden in «Conventions et Recommandations», uitgave van de Internationale Commissie voor de Burgerlijke Stand, Frankfurt 1976, blz. 96.³

2. Toepassingsgebied

De beide Verdragen hebben betrekking op beslissingen welke in een Verdragsstaat zijn gegeven. Het Luxemburgse Verdrag spreekt van «beslissin-

³ De «Actes et documents de la XI Session» bevinden zich in de bibliotheek van de Kamer. De uitgave van de ICBS is aan de griffies van de Kamer.

gen» en beperkt zich dus niet tot rechterlijke beslissingen, al gaat het daar in hoofdzaak om. Het Haagse Verdrag spreekt niet van beslissingen, doch van «echtscheidingen en scheidingen van tafel en bed die zijn verkregen na een gerechtelijke procedure of uit anderen hoofde officieel erkend zijn in de desbetreffende Verdragsstaat en er rechtswerking hebben». Ook hier gaat het dus niet louter en alleen om rechterlijke beslissingen.

Wat betreft de inhoud der beslissingen heeft het Haagse Verdrag een beperkter toepassingsgebied dan het Luxemburgse. Dit laatste omvat «alle beslissingen betrekkelijk tot de ontbinding, het losser maken («relâchement»), het bestaan of het niet-bestaan, de geldigheid of nietigheid van de huwelijksband». Deze omschrijving is niet alleen ruimer dan die van het Haagse Verdrag, omdat daaronder ook andere beslissingen dan die inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed vallen (b.v. de Duitse en Oostenrijkse «Aufhebung der Ehelichen Gemeinschaft»), maar ook omdat zij niet slechts toewijzende doch ook afwijzende beslissingen omvat.

Beide Verdragen stemmen overeen doordat in geen van beide de nationaliteit van de betrokken partijen van belang is voor het toepassingsgebied.

Het Haagse Verdrag bepaalt uitdrukkelijk dat de echtscheiding of scheiding van tafel en bed in de Verdragsstaat waar zij is verkregen rechtsgevolg moet hebben (artikel 1.1). Een echtscheidingsuitspraak heeft in Nederland eerst rechtsgevolg na inschrijving in de registers van de burgerlijke stand (artikel 163 B.W.) en is dus ook eerst dan voor erkenning ingevolge het Verdrag vatbaar. Het Luxemburgse Verdrag is op dit punt minder duidelijk. Artikel 1 spreekt van erkenning van de beslissing in de andere Verdragsstaten «met hetzelfde gezag als in de Staat waar zij is gegeven». Het is dus niet aan te tonen dat een niet in Nederland ingeschreven echtscheidingsvonnis op enige rechtskracht in een mede-Verdragsstaat mag rekenen. Vaststaat in ieder geval, dat voor de erkenning van de rechtskracht van een wel in Nederland ingeschreven vonnis inschrijving in het andere land niet is vereist.

Artikel 1, tweede lid, van het Haagse Verdrag bepaalt uitdrukkelijk dat het slechts van toepassing is op de (beslissing tot) echtscheiding of scheiding van tafel en bed zelf, en zich dus niet uitstrekt tot beslissingen betreffende de schuldvraag of betreffende geldelijke verplichtingen of de zorg over de kinderen. Het Luxemburgse Verdrag is enigszins ruimer omdat het, zoals blijkt uit artikel 7, zich ook uitstrekt tot beslissingen inzake de schuldvraag. In geval van nietigverklaring (niet door het Haagse Verdrag bestreken) heeft het Luxemburgse Verdrag ook betrekking op erkenning van beslissingen inzake de goede trouw van partijen of een van hen.

Het Luxemburgse Verdrag voorziet in de mogelijkheid dat een Verdragsstaat door een voorbehoud – artikel 17 – de toepassing beperkt tot bepaalde onderwerpen betreffende de huwelijksband, bijvoorbeeld alleen echtscheiding en scheiding van tafel en bed. Dat het Haagse Verdrag enkel tot deze beslissingen beperkt blijft vindt zijn grond daarin, dat de Verdragsopstellers van oordeel waren dat de kwestie van de geldigheid of de nietigheid van een huwelijk behoort tot het complex van vragen betreffende de sluiting en het bestaan van een huwelijk, welke niet noodzakelijkerwijs steeds door hetzelfde rechtsregime worden beheerst als ontbinding of lossermaking van de huwelijksband.⁴⁾

3. De voorwaarden voor de erkenning

A. Algemeen

Verdragen welke beogen de internationale erkenning van beslissingen inzake echtscheiding, scheiding van tafel en bed en andere beslissingen betreffende de huwelijksband te bevorderen dienen er tegen te waken, dat een partij die een zodanige beslissing begeert en deze in het eigen land niet kan verkrijgen omdat de wet zulks niet toelaat, al te gemakkelijk zijn toevlucht zoekt in een ander land waar de wet of de rechtspraak ruimer is en zich dan in het eigen land op de daar verkregen gunstige beslissing kan beroepen.

⁴ Deze vragen zijn aan de orde in het op 14 maart 1978 tot stand gekomen Haagse Verdrag inzake de huwelijksluiting en de erkenning van de geldigheid van huwelijken.

Het verschijnsel «forum shopping» vindt zijn oorzaak in de verwachting van de partij die zijn recht elders zoekt, dat het door hem gekozen forum een rechtsstelsel zal toepassen dat een gunstige beslissing toelaat. Men kan dit verschijnsel op tweeërlei wijze tegengaan. In de eerste plaats door het stellen van voorwaarden betreffende de internationale rechtsmacht van de rechterlijke of andere tot het geven van een beslissing bevoegde autoriteit van een Verdragsstaat, in die zin dat een dergelijke bevoegdheid - en dus ook de gegeven beslissing - alleen wordt erkend wanneer er tussen het land van het forum en de bij de beslissing betrokken partijen een voldoende sterke band aanwezig is. Voorts kan men ook bepaalde eisen stellen betreffende de keuze van het toegepaste recht, in die zin dat beslissingen welke zijn gegeven op grond van een ander recht dan het recht dat toepasselijk is volgens de regels van internationaal privaatrecht van de staat waar de erkenning wordt ingeroepen, in beginsel niet worden erkend, althans niet ten aanzien van de eigen onderdanen. Het is duidelijk dat in dit laatste stelsel een sterke waarborg ligt besloten tegen het moeten erkennen van «nationaal ongewenste» beslissingen. Het eerste stelsel bestrijdt het willekeurige element dat aan de mogelijkheid van «forum shopping» inherent is doordat exorbitante fora kunnen worden uitgekozen uitsluitend met het oog op de verkrijging van een gunstige beslissing. De «echtscheidingsparadijzen» welke zich op enkele plaatsen in de wereld hebben ontwikkeld, zoals het befaamde Reno in de staat Nevada (V.S.), vallen dan buiten beschouwing.

Het Luxemburgse en het Haagse Verdrag onderscheiden zich voornamelijk van elkaar, doordat het eerste het accent legt bij de controle van de keuze van het toegepaste recht, en het tweede het stelsel van controle van de internationale rechterlijke bevoegdheid heeft gekozen. Dit laatste stelsel sluit in het bijzonder aan bij de Angelsaksische opvattingen, waarin vraagstukken van internationaal privaatrecht voor een belangrijk deel in termen van internationale rechtsmachtverdeling worden uitgedrukt. Ook in ons internationaal privaatrecht wordt de nadruk op het rechtsmacht-aspect allengs groter, wanneer het gaat om erkenning van vreemde vonnissen. Het stelsel van toetsing van de keuze van het toegepaste recht is meer georiënteerd op de traditionele continentaal-Europese benadering. Dit verschil in stelsel is verklaarbaar wanneer men ziet naar de landen die van elk van de beide verdragsorganisaties deel uitmaken.

Het Haagse Verdrag bevat in de artikelen 2 - 4 regels betreffende de rechterlijke bevoegdheid en verklaart vervolgens in art. 6 dat de erkenning van de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed in beginsel - zie het voorbehoud van artikel 19, eerste lid - niet kan worden geweigerd op de grond dat deze volgens de interne wet van de Staat waar de beslissing wordt ingeroepen niet mogelijk zou zijn geweest, noch op de grond dat een andere wet is toegepast dan die welke volgens de regels van internationaal privaatrecht van het aangezochte land toepasselijk zou zijn. Het Luxemburgse Verdrag stelt voorop (artikel 2) dat de erkenning in beginsel niet kan worden geweigerd op grond dat de rechterlijke autoriteit niet bevoegd was volgens de internationaal-privaatrechtelijke opvattingen van de aangezochte Staat. Vervolgens wordt in artikel 3 bepaald dat weigering van erkenning - onder beperkingen - mogelijk is op de enkele grond dat een ander recht is toegepast dan het recht dat volgens de internationaal-privaatrechtelijke opvattingen van de aangezochte Staat van toepassing zou zijn.

Het Luxemburgse Verdrag brengt niettemin in één geval de erkenning met de rechterlijke bevoegdheid in verband, namelijk wanneer de echtelieden op het tijdstip waarop zij een beroep doen op de beslissing beiden onderdaan zijn van de Staat waar zij de erkenning inroepen. Wanneer de rechter die de beslissing gaf volgens de regels van internationaal privaatrecht van die Staat geen bevoegdheid toekwam, kan de erkenning worden geweigerd (artikel 2). Evenzo bevat het Haagse Verdrag een regel welke meer thuis hoort in het stelsel van het Luxemburgse Verdrag, namelijk betreffende toetsing aan het toegepaste recht, zij het dat deze regel afhankelijk is van een voorbehoud. Volgens artikel 19, onder 1, immers kan een Staat zich het recht voorbehouden om echtscheiding of scheiding van tafel en bed niet te erkennen wanneer die is uitgesproken tussen echtelieden die beiden uitsluitend onderdaan waren van die Staat, wanneer een andere wet is toegepast dan de

door het internationaal privaatrecht van die Staat aangewezen wet en dit tot een andere uitkomst heeft geleid.

B. De bevoegdheidsregels van het Haagse Verdrag

De indirecte bevoegdheidsregels van het Haagse Verdrag vertonen in ruime mate overeenstemming met de «directe» regels, neergelegd in artikel 814 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Dit biedt het voordeel dat een Nederlandse scheidingsrechter zelden als «onbevoegd» in de zin van het Verdrag zal worden aangemerkt. Hierdoor worden de erkenningskansen van Nederlandse vonnissen in mede-Verdragsstaten vergroot.

Bevoegdheid in een Verdragsstaat bestaat er volgens artikel 2 van het Haagse Verdrag allereerst, wanneer de gedaagde aldaar zijn (haar) gewone verblijfplaats had, zulks in overeenstemming met een algemeen aanvaarde regel dat het forum van gedaagde steeds bevoegdheid toekomt. Artikel 814, 1 onder c Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering stelt in zo'n geval een termijn van zes maanden. Het zal niet vaak voorkomen, dat de gedaagde wél sedert zes maanden «woonplaats in Nederland» heeft in de zin van deze bepaling, doch geen «gewone verblijfplaats» in Nederland in de zin van het Verdrag. Wanneer alleen de eiser(es) in een Verdragsstaat gewoon verblijf had, is er bevoegdheid wanneer dit verblijf ten minste een jaar voorafgaande aan de instelling van de vordering heeft geduurd. Deze termijn komt overeen met die van artikel 814, 1 onder c Rv. De onderhavige eis beoogt te voorkomen dat de eiser uitsluitend ter wille van het verkrijgen van een gemakkelijke echtscheiding woonplaats kiest in een bepaalde Verdragsstaat. De eis wordt evenwel niet gesteld, wanneer de gewone verblijfplaats van de eiser tevens de laatste gemeenschappelijke gewone verblijfplaats der echtelieden was; dan kan men immers niet spreken van een uitsluitend door de eiser(es) met het oog op een echtscheidingsvordering gekozen verblijfplaats. (Zie in verband met artikel 2, onder 2.b) de wijziging van artikel 814, tweede lid, Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, voorgesteld in het wetsontwerp scheidingsprocesrecht, zitting 1978–1979, 15 638: bevoegdheid van de rechtbank van de laatste gemeenschappelijke woonplaats). «Gewone verblijfplaats» omvat, zo blijkt uit artikel 3, in Verdragsstaten welke de rechterlijke bevoegdheid funderen op de aanwezigheid van een woonplaats in het land, mede de woonplaats.

Een tweede criterium voor bevoegdheid legt het Verdrag in de nationaliteit. Bezitten beide partijen de nationaliteit van een Verdragsstaat, dan zijn de autoriteiten van die Staat ook bevoegd in de zin van het Verdrag tot het geven van een voor erkenning vatbare beslissing. Deze bevoegdheidsgrond komt overeen met artikel 814, 1 onder a Rv. Bepalend is het tijdstip waarop de vordering wordt ingesteld. Daarnaast kent het Verdrag twee gevallen waarin bevoegdheid wordt aangenomen wanneer alleen de eiser onderdaan was van de Verdragsstaat. Er moet dan nog een bijkomende voorwaarde vervuld zijn in dier voege dat de eiser ook bij het instellen van de vordering hetzij in die Staat zijn gewone verblijfplaats had, hetzij daar gedurende een vol jaar, vallende in een periode van twee jaar voorafgaande aan de instelling van de vordering, zijn gewone verblijfplaats heeft gehad.

Buiten deze gevallen kan de bevoegdheid ook nog gefundeerd zijn enkel op het onderdaanschap van de eiser, wanneer een dubbele voorwaarde is vervuld, namelijk dat deze bij het instellen van de vordering aanwezig was in de Verdragsstaat en de echtelieden laatstelijk een gemeenschappelijke gewone verblijfplaats hadden in een Staat waar de wetgeving echtscheiding niet kent. De gedachtengang is hier geweest, dat het voor een van de echtelieden mogelijk moet zijn in een dergelijk uitzonderlijk geval een voor erkenning vatbare echtscheiding te verkrijgen zonder dat hij of zij gedwongen is ten minste een jaar lang gewone verblijfplaats te hebben in een Staat die echtscheiding toelaat. (Een voorbeeld geeft het Rapport Bellet/Goldman, p. 215). De tekst spreekt alleen van echtscheiding. Volgens het Rapport Bellet/Goldman (p. 215) mag de tekst niet bij wijze van analogie op scheiding van tafel en bed worden toegepast.

Ook hier omvat «gewone verblijfplaats» mede het begrip «woonplaats» in Staten die bevoegdheid funderen op de aanwezigheid van een woonplaats. In Staten met een juridisch ontwikkeld woonplaatsbegrip, zoals Groot-Brittannië, kan het zich voordoen dat iemand geacht wordt aldaar woonplaats te hebben, hoewel zich zijn gewone verblijfplaats in een andere Staat bevindt. Wanneer evenwel volgens het recht dat toepasselijk is op de vraag waar een gehuwde vrouw woonplaats heeft, zij een van de man afhankelijke woonplaats heeft, omvat «gewone verblijfplaats» *niet* mede deze woonplaats. Heeft bijvoorbeeld de vrouw elders een gewone verblijfplaats, dan kan haar man niet voor het forum van zijn eigen woonplaats een voor erkenning vatbare beslissing verkrijgen, stellende dat dit tevens de (afhankelijke) woonplaats is van zijn vrouw, de gedaagde (artikel 3, tweede lid).

Ingevolge artikel 4 zal, wanneer er een eis in reconventie is ingesteld, een echtscheiding of scheiding van tafel en bed, die hetzij is toegewezen op de eis, hetzij op de wedereis, volgens het Verdrag worden erkend, wanneer de Verdragsstaat waar de beslissing is gegeven bevoegdheid toekwam uit hoofde van de artikelen 2 en 3 ten aanzien van één van beide eisen. De eis in conventie schept dus bevoegdheid ten aanzien van de beslissing in reconventie gegeven, maar ook omgekeerd schept de eis in reconventie, wanneer er te dien aanzien een bevoegd forum is, bevoegdheid in de zin van het Verdrag ten aanzien van de beslissing op de eis in conventie, ook al zou het forum ten opzichte van die eis geen in de zin van het Verdrag bevoegd forum zijn. Een voorbeeld moge dit verduidelijken.

Stelt de man, die sinds een maand nadat partijen uit elkaar zijn gegaan woonplaats heeft in Staat A, voor een aldaar gevestigd gerecht een vordering tot echtscheiding in tegen zijn vrouw die in Staat B woont, dan is er geen in de zin van het Verdrag bevoegd forum. Stelt evenwel de vrouw bij dezelfde rechter een eis in reconventie in tot scheiding van tafel en bed, dus voor het in de zin van het Verdrag bevoegde forum van gedaagde, dan zal de beslissing op de eis van de man, waarbij echtscheiding wordt toegewezen, toch zijn te beschouwen als een voor erkenning vatbare beslissing. De vrouw die zich tegen de vordering verweerde door het instellen van een eis harerzijds, moet geacht worden het beroep op onbevoegdheid van de rechter te hebben verwerkt.

Artikel 5 geeft een regeling ten aanzien van de situatie waarin een scheiding van tafel en bed welke ingevolge het Verdrag kon worden erkend in de Staat van oorsprong, wordt omgezet in een echtscheiding, zoals bijvoorbeeld volgens ons recht mogelijk is (artikel 179 B.W.). In dat geval kan de erkenning van de beslissing tot echtscheiding niet worden geweigerd wegens gebrek aan bevoegdheid ten aanzien van die beslissing; door de scheiding van tafel en bed is als het ware tevens bevoegdheid geschapen ten aanzien van de latere echtscheiding. De grond is, dat er tussen de scheiding van tafel en bed en de later veelal volgende echtscheiding een zo sterk verband bestaat dat deze laatste als een vervolgbeslissing op de eerste kan worden beschouwd.

Ingevolge artikel 6, eerste lid, mag de autoriteit van de aangezochte Staat, die over de erkenning van een beslissing inzake echtscheiding of scheiding van tafel en bed moet oordelen, de feiten waarop de bevoegdheid is aangenomen door het gerecht dat de beslissing gaf – bijvoorbeeld de vraag of een partij woonplaats had in de Staat van dat gerecht – niet opnieuw onderzoeken behalve in het geval van een beslissing bij verstek. Daar in zaken van echtscheiding en scheiding van tafel en bed veelal beslissingen bij verstek worden gegeven, zal de uitzondering – volledige toetsing – vaak regel zijn.

Buiten het geval van beslissingen bij verstek is toetsing van de feiten waarop bevoegdheid is aangenomen niet toegelaten. Niet uitgesloten en dus wel toegelaten is: het onderzoek van de vraag of op grond van die feiten mocht worden aangenomen dat de voorwaarden voor het bestaan van bevoegdheid vervuld waren, dus bijvoorbeeld of er inderdaad sprake was van een woonplaats of gewone verblijfplaats in een bepaald land of het bezit van de nationaliteit van een bepaald land. De juridische kwalificatie van de feiten kan door degene die zich tegen de erkenning van de beslissing verzet worden bestreden.

In geval van beslissingen bij verstek is dus controle zowel van de feiten als van de daaraan gegeven juridische kwalificatie door de autoriteit van de aangezochte Staat mogelijk.

C. De toetsing van de keuze van het toegepaste recht als voorwaarde voor erkenning volgens het Luxemburgse Verdrag; artikel 19, eerste lid, van het Haagse Verdrag

Daar het Luxemburgse Verdrag in zijn toepassing beperkt blijft tot een aantal Staten met een verwant rechtsstelsel welke over en weer elkaanders bevoegdheidsregels respecteren, kon worden afgezien van een gedetailleerde regeling van de bevoegdheid. Wel kent het Verdrag een toetsing van de vraag of het juiste recht is toegepast. Aan deze toetsing zijn evenwel beperkingen opgelegd: weigering van de erkenning op de *enkele* grond dat een ander recht is toegepast dan het recht dat volgens het internationaal privaatrecht van de aangezochte Staat toepasselijk is, wanneer het betreft een toewijzende beslissing, is alleen mogelijk ten aanzien van een beslissing tussen partijen welke beide de nationaliteit van deze Staat hebben en die tot een ander resultaat heeft geleid dan bij de toepassing van dat recht het geval zou zijn geweest (artikel 3).

Het Verdrag treedt niet in de vraag of partijen *alleen* deze nationaliteit moeten bezitten. Het valt aan te nemen dat deze eis – die een bepaling inhoudt – niet worden gesteld.

Betreft het een beslissing tot ontzegging van een vordering, dan is weigering van de erkenning op deze grond reeds mogelijk wanneer één van de echtelieden onderdaan was van de Staat waar op de beslissing een beroep wordt gedaan. Men heeft willen voorkomen dat een der echtelieden zou worden beroofd van het recht in eigen land opnieuw een vordering in te stellen, wat het geval zou zijn wanneer haar het gezag van gewijsde van de afwijzende buitenlandse uitspraak zou kunnen worden tegengeworpen. Ook hier geldt, dat de erkenning alleen onthouden blijft aan een beslissing die anders is uitgevallen dan het geval zou zijn geweest bij toepassing van het recht dat volgens de internationaal privaatrechtelijke opvattingen van de aangezochte Staat toepasselijk is.

Enkele voorbeelden mogen de toepassing van deze regels illustreren. Gesteld dat Nederland en Italië bij het Verdrag partij worden, dan zou een in Nederland tussen Italianen met toepassing van Nederlands recht wegens duurzame ontwrichting van het huwelijk uitgesproken echtscheiding in Italië erkenning kunnen worden onthouden, aangezien het in de Italiaanse opvatting toepasselijke Italiaanse recht deze echtscheidingsgrond slechts in zeer bepaalde gevallen erkent. Zou een Nederlandse vrouw tegen haar in Italië wonende echtgenoot aldaar een vordering tot echtscheiding instellen welke met toepassing van Italiaans recht wordt afgewezen, dan kan haar dat Italiaanse vonnis niet tegengeworpen worden wanneer zij opnieuw een vordering instelt in Nederland, indien in de Nederlandse opvatting Nederlands recht toepasselijk was – bij voorbeeld als het recht van de laatste gemeenschappelijke woonplaats van de echtelieden – en volgens dit recht de vordering had behoren te worden toegewezen.

Er zij nog op gewezen, dat de controle zich uitsluitend uitstrekt tot de vraag of het volgens de regels van internationaal privaatrecht van de aangezochte Staat aangewezen recht *is* toegepast, niet dus tot de vraag of toepassing van dat recht tot een juiste beslissing heeft geleid. Artikel 5 van het Verdrag sluit zulk een onderzoek uitdrukkelijk uit. Het Rapport Explicatif zegt hierover, dat dit artikel elke materiële toetsing van de uitkomst van de vreemde beslissing uitsluit.

Een enkele beschouwing dient nog te worden gewijd aan de betekenis van de artikelen 2 en 3 in het stelsel van het Luxemburgse Verdrag. Artikel 1 stelt voorop, dat de erkenning verplicht is indien aan de daar vermelde voorwaarden is voldaan, doch «onder voorbehoud van de inachtneming van het bepaalde in de artikelen 2, 3 en 4». Artikel 4 geeft inderdaad een geval waarin

erkenning moet worden onthouden, namelijk aan de later in kracht van gewijsde gegane van twee onderling niet verenigbare beslissingen waarvan erkenning wordt gevraagd. Artikel 2 geeft eveneens een weigeringsgrond, zij het negatief geformuleerd: namelijk dat erkenning kan worden onthouden op de enkele grond van ontbreken van internationale bevoegdheid volgens het internationaal privaatrecht van de aangezochte Staat wanneer de beide echtgenoten onderdanen zijn van die Staat. Ten slotte bevat ook artikel 3 een weigeringsgrond, namelijk de toepassing van een andere wet dan die welke het internationaal privaatrecht van het aangezochte forum aanwijst, indien beide echtgenoten onderdanen waren van die Staat (of één van hen, in geval van een afwijzende beslissing), en indien die toepassing geleid heeft tot een uitspraak welke strijdig is met het resultaat dat zou zijn verkregen bij toepassing van de in de opvatting van het aangezochte forum juiste wet. De artikelen 2 en 3 kunnen worden opgevat als een beperking op de mogelijke toepassing van de weigeringsgrond van «strijd met de openbare orde» van de aangezochte Staat welke in artikel 1 onder 3 is gegeven. In de gevallen waarin weigering van de erkenning volgens die artikelen toch mogelijk is, zal men gewoonlijk ook kunnen spreken van een strijd met die «openbare orde».

In de artikelen 2 en 3 is de term «ne pourra être refusée» in de Nederlandse vertaling weergegeven met «*mag* niet worden geweigerd». Formuleert men deze bepalingen evenwel positief, dan leidt dit tot het resultaat dat de rechter van een aangezochte Staat, die in zijn interne recht een regel van internationaal privaatrecht kent welke bij voorbeeld ten aanzien van de echtscheiding van eigen onderdanen een exclusieve bevoegdheid van de gerechten – of toepasselijkheid van het echtscheidingsrecht – van die Staat voorschrijft, de erkenning van een buiten 's lands tussen die onderdanen met miskennis daarvan gewezen echtscheidingsuitspraak *moet* weigeren. De regel van artikel 6 Wet houdende Algemene Bepalingen, welke de toepassing van het Nederlandse recht op Nederlandse onderdanen ook buiten 's lands verlangt, zou er in verband met artikel 3 van het Verdrag toe kunnen leiden, dat een tussen (uitsluitend) Nederlandse partijen gewezen buitenlandse uitspraak welke strijdig is met het Nederlandse recht in Nederland erkenning wordt onthouden. In het hiervoor genoemde ontwerp van wet «conflictenrecht echtscheiding» evenwel wordt de echtscheidingsmaterie van artikel 6 AB losgemaakt. Erkenning van een met het Nederlandse recht strijdig vonnis kan, wanneer deze wet in werking is getreden, niet op de enkele grond van die strijdigheid worden geweigerd.

D. De situatie van Staten die geen scheiding van tafel en bed of echtscheiding kennen

Het is duidelijk dat voor Staten zoals Ierland en Spanje die geen echtscheiding toelaten weinig aanleiding bestaat tot het bekrachtigen van internationale overeenkomsten welke echtscheidingsbeslissingen een ruime mate van internationale erkenning beogen te verlenen, wanneer deze geen voorzieningen zouden bevatten om aan de situatie van deze landen recht te doen wedervaren. In het Haagse Verdrag zowel als in dat van Luxemburg zijn daarover voorzieningen getroffen ten behoeve van die Staten.

Artikel 7 van het Haagse Verdrag en artikel 18 onder 1 van het Luxemburgse Verdrag stemmen overeen, met dien verstande dat hetgeen in het Haagse Verdrag als een materiële verdragsregel is gegeven, in het Luxemburgse Verdrag als mogelijk voorbehoud voor een belanghebbende Staat is voorzien.

Het Haagse Verdrag kent naast artikel 7 nog de mogelijkheid tot het maken van voorbehouden door belanghebbende Staten (artikelen 20–21).

Ingevolge artikel 7 van het Haagse Verdrag en artikel 18, onder 1 van het Luxemburgse (voor de Staat die het voorbehoud heeft gemaakt) kan de erkenning worden geweigerd van een echtscheiding, indien op het tijdstip dat deze werd verkregen de beide echtgenoten uitsluitend onderdanen waren van een Staat waarvan de wet geen echtscheiding kent. Uit het verschil in

stelsel dat de Verdragen onderscheidt vloeit voort, dat deze weigeringsbevoegdheid in het Haagse Verdrag kan worden uitgeoefend door *alle* Verdragsstaten en dat volgens het Luxemburgse Verdrag alleen de Staat die het voorbehoud maakt deze grond kan invoeren. Het is duidelijk, dat er voor Nederland geen aanleiding bestaat tot het maken van dat voorbehoud en evenzeer dat de Nederlandse rechter weinig neiging zal hebben om op grond van artikel 7 van het Haagse Verdrag een echtscheiding tussen Spaanse partijen, door een Engelse rechter uitgesproken, erkenning te onthouden wanneer deze beslissing overigens aan de voorwaarden tot erkenning voldoet. Nederland heeft immers zijn echtscheidingsrecht verruimd en het heeft het Haagse Echtscheidingsverdrag van 1902 (zie laatstelijk Trb. 1969, 111) opgezegd juist met het oog op de moeilijkheden die ontstaan bij echtscheiding van partijen wier nationale wet geen echtscheiding kent (zie Wet van 9 maart 1968, Stb. 131). De Nederlandse rechtspraak legt in verband met de rechtskracht van vreemde echtscheidingsvonnissen eerder de nadruk op de rechtsmacht van de vreemde rechter dan op het door deze toegepaste recht⁵. Bij deze ontwikkeling zou een materieelrechtelijke toetsing, als bedoeld in de onderhavige bepalingen, misstaan.

Voor de toepassing van artikel 7 is niet vereist, dat de partijen beiden dezelfde nationaliteit bezitten; het kan bijvoorbeeld ook betreffen een echtscheiding tussen een Spaanse man en een Ierse vrouw. Wel moeten *beiden* onderdaan zijn van een Staat die geen echtscheiding kent, en wel uitsluitend van die Staat. Hebben zij – of heeft een van hen – tevens de nationaliteit van een Staat die de echtscheiding *wel* kent, dan is artikel 7 niet van toepassing.

Bepalend is het tijdstip waarop de echtscheiding werd verkregen; immers niet de eis tot echtscheiding doch de uitspraak is in strijd met de nationale wet.

Hetgeen hier in artikel 7 van het Haagse Verdrag expliciet is bepaald geldt, zo mag men aannemen, ook voor het voorbehoud van artikel 18, onder 1, van het Luxemburgse Verdrag.

Behalve artikel 7 kent het Haagse Verdrag, zoals reeds werd vermeld, nog de mogelijkheid voor een Staat die geen echtscheiding of scheiding van tafel en bed toelaat, tot het maken van voorbehouden. Artikel 19, onder 2, dat een Verdragsstaat toestaat het voorbehoud te maken dat hij niet erkent de echtscheiding tussen twee echtgenoten die, op het tijdstip dat de beslissing werd verkregen, beiden hun gewone verblijfplaats hadden in Staten die geen echtscheiding kennen, is opgenomen op verzoek van Ierland en is het evenbeeld van artikel 7, doch dan gebaseerd op het beginsel van de woonplaats. Staten die dit voorbehoud maken doen dit om het door hen gehuldigde woonplaatsbeginsel recht te kunnen doen wedervaren. Artikel 19, onder 2, tweede zin, zegt daarom nog uitdrukkelijk, dat zij dan niet de erkenning kunnen weigeren op grond van artikel 7, waaraan het nationaliteitsbeginsel ten grondslag ligt. Zijn twee in Nederland wonende Spanjaarden hier te lande gescheiden dan zal Ierland, zou dat land het voorbehoud van artikel 19, onder 2, hebben gemaakt, die echtscheiding die volgens het nationale recht niet, doch volgens het land van de woonplaats wel is toegestaan, moeten erkennen.

Een ander voorbehoud, dat Staten waarvan de wet geen echtscheiding kent mogen maken, gaat verder. Ingevolge artikel 20 is een voorbehoud toegestaan dat ertoe strekt, dat die Staten zich het recht voorbehouden echtscheidingen niet te erkennen wanneer één van de echtelieden onderdaan was van een Staat die geen echtscheiding kent. Artikel 21 herhaalt dit voor scheiding van tafel en bed. Merkwaardig is, dat het Verdrag geen bepaling als artikel 7 kent voor scheiding van tafel en bed. Een Staat die scheiding van tafel en bed niet kent en buitenlandse beslissingen ter zake niet zou willen erkennen, kan dus alleen het ver gaande voorbehoud maken van artikel 21. De regel van artikel 7 bij analogie toepassen op scheiding van tafel en bed is niet mogelijk. Staten die zelfs scheiding van tafel en bed niet kennen zijn er nauwelijks.

⁵ H.R. 9 december 1965, N. J. 1966, 378 en H.R. 24 mei 1968, N. J. 1968, 300, zie J. G. Sauveplanne, Hand. N. J. V. 1971, deel 1, eerste stuk, p. 43: «De in de arresten van de Hoge Raad geconstateerde verschuiving van toetsing van de vreemde echtscheiding aan het toegepaste recht naar de enkele toetsing van de bevoegdheid van de rechter die de uitspraak heeft gedaan is in de lijn van de internationale ontwikkelingen op het stuk van erkenning van vreemde echtscheidingen».

E. Strijd van de te erkennen beslissing met een eerdere beslissing

Een algemeen beginsel in verdragen betreffende erkenning van buitenlandse beslissingen is, dat de te erkennen beslissing niet in strijd mag zijn met een onherroepelijke beslissing gegeven in de Staat waar erkenning wordt ingeroepen of die in die Staat reeds was erkend. Dit beginsel is neergelegd in artikel 1 onder 1 van het Luxemburgse Verdrag. Het komt er op aan of de beslissing welke aan de erkenning wordt tegengeworpen in kracht van gewijsde was gegaan; stond er nog een rechtsmiddel tegen open, dan prevaleert de erkenning van de buitenlandse beslissing.

Uitwerking gevend aan hetzelfde beginsel, kent artikel 9 van het Haagse Verdrag de bevoegdheid tot het weigeren van een erkenning in dit geval. Het Luxemburgse Verdrag spreekt van «een beslissing», zodat dus ook andere beslissingen dan die betreffende de huwelijksband kunnen worden tegengeworpen. Het Haagse Verdrag is beperkt tot beslissingen welke in hoofdzaak de huwelijksbetrekking van de echtelieden betreffen. Overigens is het Haagse Verdrag hier in één opzicht ruimer dan het Luxemburgse, namelijk dat het niet de eis stelt dat de tegengeworpen beslissing reeds in kracht van gewijsde moet zijn gegaan.

Iets exacter dan het Luxemburgse Verdrag, spreekt het Haagse Verdrag van beslissingen die erkend zijn, hetzij voldoen aan de voorwaarden voor erkenning in de Staat waar erkenning wordt ingeroepen. Immers in sommige Staten is voor de erkenning een speciale procedure voorgeschreven, terwijl in andere deze van rechtswege plaatsvindt of, als incidentele kwestie, in een niet de erkenning op zich zelf betreffende procedure, zoals een geding nopens een vordering tot levensonderhoud. In de eerstbedoelde Staten behoeft niet eerst deze procedure te zijn doorlopen, wil de beslissing kunnen worden tegengeworpen aan de latere, waarop in die Staat een beroep wordt gedaan. Artikel 1 onder 1 van het Luxemburgse Verdrag daarentegen spreekt slechts van beslissingen die «erkend zijn», wat aldus moet worden verstaan dat zij erkend moeten zijn door een autoriteit als bedoeld in artikel 6 van dat Verdrag. Impliciete of voorlopige erkenning bij voorbeeld door een ambtenaar van de burgerlijke stand, is niet voldoende.

F. Het niet voldaan zijn aan de eisen van behoorlijke procedure; strijd met de openbare orde

Een andere weigeringsgrond welke in verdragen als de onderhavige pleegt voor te komen is, dat niet is voldaan aan de eisen van een behoorlijke procesgang, doordat partijen of een van hen niet in de gelegenheid zijn gesteld of zijn geweest, voor hun rechten op te komen. In het Luxemburgse Verdrag – artikel 1 onder 2 – is dit een voorwaarde voor de erkenning. Is er twijfel ten aanzien van de behoorlijkheid van de procesgang, dan zal geen erkenning kunnen geschieden. In het Haagse Verdrag – artikel 8 – is hier een facultatieve weigeringsgrond. Is er twijfel, dan moet de rechter naar de omstandigheden van het geval beslissen of hij deze zo zwaar zal laten wegen, dat hij erkenning onthoudt. Het facultatieve karakter van de bepaling zou er op kunnen duiden, dat enkele twijfel ten aanzien van de procesgang onvoldoende grond is tot onthouding van erkenning. Het Haagse Verdrag is voorts op het onderhavige punt uitvoeriger dan het Luxemburgse, doordat het tevens uitdrukkelijk spreekt van het geval, dat in het licht van de omstandigheden onvoldoende maatregelen waren getroffen om de gedaagde in kennis te stellen met de vordering tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed. Dit geval mag geacht worden te zijn begrepen onder de formule van artikel 1 onder 1 van het Luxemburgse Verdrag.

Beide Verdragen kennen ten slotte de klassieke weigeringsgrond welke steunt op de openbare orde. Zowel artikel 1 onder 3 van het Luxemburgse Verdrag als artikel 10 van het Haagse spreken van klaarblijkelijke strijd met de openbare orde en willen daarmee aangeven dat deze exceptie slechts in het uiterste geval mag worden ingeroepen. Met name is het niet mogelijk de

openbare orde zo te interpreteren, dat weigering van erkenning daarop kan worden gebaseerd, wanneer de te erkennen beslissing in de Staat waar daarop een beroep wordt gedaan niet op grond van dezelfde feiten zou zijn gegeven. Dit is in artikel 6 onder a van het Haagse Verdrag uitdrukkelijk bepaald. Voor het Luxemburgse Verdrag moet hetzelfde gelden.

4. Nieuw huwelijk van de gescheiden echtgenoten

Zowel het Luxemburgse (artikel 9) als het Haagse Verdrag (artikel 11) bepalen uitdrukkelijk, dat wanneer eenmaal ontbinding van het huwelijk door een beslissing tot echtscheiding (of, in het eerst vermelde Verdrag, ook door nietigverklaring) in een Verdragsstaat erkend is of althans vatbaar is voor erkenning, die Staat geen nieuw huwelijk van een van de betrokken partijen kan verbieden op de grond dat de wet van een andere Staat deze beslissing niet erkent. De problematiek, waarvoor de regel een oplossing geeft, behoort tot de neteligste van het internationaal privaatrecht. Het betreft hier het mogelijke conflict tussen «echtscheidingsstatuut» en «huwelijksstatuut». Over de bevoegdheid tot het aangaan van een huwelijk bestaat naar geldend Nederlands internationaal privaatrecht geen volledige zekerheid. De kwestie placht te worden beoordeeld naar de nationale wet van elk der aanstaande echtgenoten, vgl. artikel 1 van het – inmiddels opgezegde – Haagse Verdrag van 1902 en artikel 2 van de – inmiddels ingetrokken – eenvormige Benelux-wet. De regel is tevens – doch niet meer als exclusieve oplossing – te vinden in artikel 3 onder 2 van het Haagse Verdrag over de voltrekking en de erkenning van de geldigheid van huwelijken van 14 maart 1978. Aannemende dat de onderhavige regel nog de geldende is, is het evenwel mogelijk, dat de echtscheiding niet met toepassing van de op de huwelijksbevoegdheid toepasselijke wet is tot stand gekomen en dat de nationale wet van de betrokkenen echtscheiding niet, of althans niet op de gronden van de beslissing, zou toelaten. Wanneer volgens de nationale wet van de betrokkene geen geldige echtscheiding is tot stand gekomen, moet hij of zij nog als gehuwd worden beschouwd en dus niet meer als bevoegd tot het aangaan van een nieuw huwelijk.

Nu Nederland het Verdrag van 1902 heeft opgezegd, is de onderhavige kwestie minder nijpend gevonden. Kon zich, vanuit een Nederlands standpunt, voorheen nog een conflict van Verdragen voordoen, dit is thans niet meer het geval. Van belang is slechts, of de echtscheiding in het land van de voorgenomen huwelijksluiting voor erkenning volgens het Luxemburgse of het Haagse Verdrag vatbaar is, ook al zou volgens de nationale wet van de betrokkene(n) de echtscheiding niet worden erkend. Deze oplossing, welke het echtscheidingsstatuut doet prevaleren boven het huwelijksstatuut, is bevredigend. Zij voorkomt het ontstaan van voor de justitiabelen onbegrijpelijke situaties waarbij iemand in alle andere opzichten als gescheiden wordt beschouwd, doch hem of haar wat het aangaan van een nieuw huwelijk betreft belemmeringen in de weg worden gelegd. Zij voorkomt bij partijen van verschillende nationaliteit ook het ontstaan van de zgn. «hinkende huwelijken», waarbij de ene partij naar zijn nationale recht geldig van echt is gescheiden, terwijl de andere partij naar zijn nationale recht nog als gehuwd wordt beschouwd.

De regel geldt slechts ten aanzien van Verdragsstaten, waar een echtscheiding die in een andere Verdragsstaat is gegeven wordt erkend. De Verdrags tekst bevat geen verplichting ten aanzien van de Staat zelf waar de echtscheiding werd uitgesproken, hoezeer zulks op zichzelf ook logisch en wenselijk moge lijken.

Wat de kwestie van conflicten tussen Verdragen betreft kan nog worden verwezen naar de memorie van toelichting bij het ontwerp van wet tot opzegging van vier Haagse Verdragen van 1902 en 1905, zitting 1976–1977, 14 165, nr. 6, blz. 3.

5. Litispendentie

Beide Verdragen bevatten een regel voor gevallen, waarin vorderingen tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed of tot nietigverklaring van een huwelijk zijn ingesteld in méér dan een Verdragsstaat (artikel 10 in het Luxemburgse, artikel 12 in het Haagse Verdrag). Doel van de regeling is te voorkomen, dat tegenstrijdige beslissingen worden gegeven en dat weigering van erkenning daarvan het gevolg zal zijn. Beide bepalingen voorzien in een schorsing van een van de beide procedures. Het Luxemburgse Verdrag bepaalt uitdrukkelijk, dat de later aangespannen procedure ambtshalve wordt geschorst ten gunste van het reeds aanhangige geding. De bepaling van het Haagse Verdrag is wat betreft de vraag welke procedure vóórgaat minder duidelijk, doch mede in verband met de toelichting in het rapport Goldman-Bellet (no. 50) mag wel worden aangenomen dat bij de Verdragsopstellers dezelfde gedachte heeft geleefd. Het facultatieve karakter van de bepaling voorkomt moeilijkheden in dit opzicht: het beroep op een later aangespannen procedure behoeft niet te worden gehonoreerd.

Aandacht moge nog worden gevraagd voor een ander verschil tussen de beide teksten. Het Luxemburgse Verdrag voorziet schorsing alleen wanneer in een andere Verdragsstaat reeds een geding aanhangig was betreffende hetzelfde onderwerp tussen dezelfde partijen handelend in dezelfde hoedanigheid. Het Haagse Verdrag is ruimer geformuleerd en stelt slechts, dat «de huwelijkse staat van een van de echtelieden onderwerp is van een rechtsgeding» in een andere Verdragsstaat. De rechter kan dus een procedure betreffende echtscheiding schorsen, wanneer in een andere Verdragsstaat tussen dezelfde partijen een procedure betreffende nietigverklaring van het huwelijk loopt.

6. Meervoudige rechtsstelsels

Het Haagse Verdrag wijdt drie bepalingen (artikelen 13–16) aan de problemen, welke in Staten met een meervoudig rechtsstelsel kunnen ontstaan wat de toepassing van het Verdrag betreft. De meervoudigheid kan territoriaal zijn, zoals in de Verenigde Staten, waarvan de deelstaten in beginsel uitsluitende wetgevende bevoegdheid hebben voor wat betreft het burgerlijke recht en welke dus elk een eigen huwelijks- en echtscheidingsrecht kennen, of betrekking hebben op bevolkingsgroepen, zoals het geval is in Israël, waar het familierecht samenhangt met de religie van de betrokkenen.

Wat de territoriaal bepaalde meervoudigheid betreft stelt artikel 13 dat, waar in het Verdrag sprake is van «wet van de Staat van oorsprong», daaronder moet worden verstaan «wet van het gebied waar de echtscheiding of scheiding van tafel en bed is verkregen». Dit geldt dus voor de artikelen 2, 3 en 5. Een voorbeeld, ontleend aan het rapport Goldman-Bellet, moge dit verduidelijken. Wanneer in Reno (Nevada) een echtscheiding is uitgesproken en de verweerder had in de Staat Nevada zijn gewone verblijfplaats, dan is er rechtsmacht in de zin van artikel 2 onder 1 van het Verdrag en kan de beslissing in een andere Verdragsstaat worden erkend. Was de verweerder evenwel geen inwoner van Nevada, doch wel van een andere Staat in de Verenigde Staten, dan is er geen rechtsmacht in de zin van vermelde Verdragsbepaling en kan de echtscheiding niet worden erkend. Terecht wordt in het rapport gewezen op het belang van de bepaling in de strijd tegen het verschijnsel van «forum shopping».

Zijn beide partijen onderdaan van een Staat welke een territoriaal bepaald meervoudig rechtsstelsel heeft, dan is er reeds bevoegdheid in de zin van artikel 2 onder 3 van het Verdrag, ongeacht de gewone verblijfplaats van partijen in die Staat, welke kan zijn gelegen in verschillende gebieden met een eigen rechtsstelsel (artikel 14 onder 1). Zouden in het hierboven gegeven voorbeeld de twee echtelieden van Amerikaanse nationaliteit in Reno van echt scheiden, dan is er bevoegdheid in de zin van het Verdrag, ook al wonden beiden in de Staat New York. Het geval kan zich voordoen dat een der-

gelijke echtscheiding niet wordt erkend in een andere Staat van de Verenigde Staten – bijvoorbeeld New York – wegens het ontbreken van territoriale bevoegdheid bij de rechter te Reno in de zin van het Amerikaanse (i.c. New Yorkse) recht, doch wel moet worden erkend in een Staat die partij is bij het Haagse Verdrag.

Wanneer er bevoegdheid in de zin van het Haagse Verdrag bestaat op grond van een combinatie van het onderdaanschap van een Verdragsstaat van de eisende partij met een ander aanknopingspunt met die Staat (artikel 2 onder 4 en 5), dan is de vraag of deze partij onderdaan was van de deelstaat waar de scheiding is uitgesproken niet ter zake (artikel 14 onder 2). Had de uit New York herkomstige Amerikaanse eiser bij de rechter te Reno, Nevada, echtscheiding verkregen, dan is er bevoegdheid in de zin van het Verdrag; immers waar het op aankomt is dat de eiser Amerikaans onderdaan was, niet of hij – indien al mogelijk – onderdaan van de Staat Nevada is.

Regelen de bepalingen van artikel 13 onder 3 en artikel 14 de problemen welke rijzen ten aanzien van de bepalingen ter zake van de *rechterlijke bevoegdheid* in de zin van het Verdrag in het geval van een Staat met een territoriaal bepaald meervoudig rechtsstelsel, de bepalingen van artikel 13 onder 1 en 2 en artikel 16 hebben betrekking op de problemen welke in dat geval rijzen ten aanzien van *de als toepasselijk aangewezen wet*. Wordt verwezen naar de wet van de Staat van herkomst, dan is daarmee bedoeld de wet van het (rechts)gebied waar de echtscheiding of scheiding van tafel en bed was verkregen. Wordt verwezen naar de wet van de Staat waar de erkenning wordt ingeroepen, dan is bedoeld de wet van het gerecht waar die inroeping geschiedt. Wordt verwezen naar de wet van een ander Staat dan de Staat van herkomst of de Staat waar de erkenning wordt ingeroepen, dan is daaronder te verstaan: het rechtsstelsel dat door de wet van die Staat wordt aangewezen.

Artikel 15 betreft het geval, dat in dezelfde Staat verschillende stelsels van (familie)recht van kracht zijn welke elk gelden voor een bepaalde categorie personen. Dit is bijvoorbeeld het geval in Staten als Israël, waar alleen de joodse inwoners wat het familierecht betreft onder het regime van het joodse religieuze recht vallen. Wanneer naar de wet van een zodanige Staat wordt verwezen, dan moet daaronder worden verstaan het stelsel dat als toepasselijk wordt aangewezen door de wet van dat land. Wordt verwezen naar de wet van een andere Staat (al dan niet Verdragsstaat) dan die waar de echtscheiding of scheiding van tafel en bed is verkregen of de erkenning ervan wordt ingeroepen, dan is daaronder te verstaan: het rechtsstelsel dat door de wet van die Staat als toepasselijk wordt aangewezen.

Artikel 17 maakt duidelijk, dat het Verdragsregime moet worden beschouwd als een minimum en dat het Verdrag er niet aan in de weg staat, dat in een Verdragsstaat ten aanzien van de erkenning van beslissingen tot echtscheiding en scheiding van tafel en bed gunstiger bepalingen worden toegepast. Artikel 13 van het Luxemburgse Verdrag bevat een soortgelijke bepaling.

Anders dan het Luxemburgse Verdrag bevat het Haagse Verdrag een uitvoerige regeling van de verhouding tussen dit Verdrag en andere bestaande of toekomstige verdragsregelingen betreffende hetzelfde onderwerp. Artikel 18, eerste lid, bepaalt dat het onderhavige Verdrag op die andere verdragen geen inbreuk maakt, doch het tweede lid voegt daaraan toe dat Verdragsstaten moeten afzien van het aangaan van Verdragsverplichtingen welke onverenigbaar zijn met de bepalingen van het onderhavige Verdrag, tenzij deze hun grond vinden in regionale of andere bijzondere banden tussen de Staten welke die verplichtingen aangaan. Dit laatste is belangrijk voor de verhouding tussen het Haagse Verdrag en dat van Luxemburg. Dit laatste Verdrag stemt niet geheel met het Haagse overeen, doch omdat het kan worden beschouwd als een Verdrag op regionale grondslag – de Europese Staten welke lid zijn van de I.C.B.S. – komen Staten die ook bij dat Verdrag partij willen worden niet in strijd met het verbod van artikel 18, tweede lid.

7. Voorbehouden en verklaringen

De artikelen 19–21 van het Haagse Verdrag regelen enkele op de Verdragsregeling toegelaten mogelijkheden tot voorbehoud. Hiervoor werd reeds besproken het voorbehoud van artikel 19, onder 1, tot weigeren van erkenning van echtscheiding of scheiding van tafel en bed, uitgesproken tussen partijen die op het tijdstip van de beslissing uitsluitend onderdanen waren van de Verdragsstaat welke het voorbehoud maakt, indien bij die beslissing een ander recht is toegepast dan het recht, dat ingevolge het internationaal privaatrecht van de aangezochte Staat als toepasselijk is aangewezen. Deze weigering is alleen mogelijk, wanneer de toepassing van dat andere recht ook heeft geleid tot een andere uitkomst dan bij toepassing van het in de ogen van de aangezochte Staat toepasselijke recht het geval zou zijn geweest. Zoals hiervoor werd uiteengezet, kent het Luxemburgse Verdrag dat, anders dan het Haagse, het zwaartepunt van de toetsing legt hij het toepasselijk recht, dezelfde weigeringsgrond in artikel 3.

Artikel 19 onder 2 is, zoals reeds werd vermeld, het pendant van artikel 7 voor Staten die het domiciliebeginsel huldigen.

Artikel 20 en 21 maken het een Staat die geen echtscheiding, onderscheidenlijk scheiding van tafel en bed, kent mogelijk zich het recht voor te behouden erkenning te weigeren van echtscheidingen, onderscheidenlijk scheidingen van tafel en bed, wanneer een van de erbij betrokken partijen onderdaan was van een Staat die geen echtscheiding, onderscheidenlijk scheiding van tafel en bed, kent.

Artikel 18 van het Luxemburgse Verdrag staat aan elke Verdragsstaat het voorbehoud toe, beslissingen betreffende de ontbinding van een huwelijk tussen echtgenoten die beiden uitsluitend de nationaliteit hebben van een Staat die geen echtscheiding toestaat, niet te erkennen. (Vgl. artikel 7 van het Haagse Verdrag.)

Ingevolge artikel 22 van het Haagse Verdrag kan een Verdragsstaat te allen tijde verklaren dat bepaalde groepen van personen die zijn nationaliteit hebben, niet kunnen worden beschouwd als zijn onderdanen voor wat betreft de toepassing van het Verdrag. Deze mogelijkheid tot beperking van de werking van het Verdrag door een Verdragsstaat, waardoor de andere Verdragsstaten de erkenning van een echtscheiding of scheiding van tafel en bed kunnen weigeren, wanneer daarbij personen betrokken zijn die onder die groep vallen, is in het bijzonder voorzien met het oog op Staten als Groot-Brittannië, die een meervoudig stelsel van nationaliteit («citizenship»; «subject») kennen.

Een bepaling welke juist uitbreiding van het begrip «onderdaan» beoogt, bevat artikel 11 van het Luxemburgse Verdrag, ingevolge hetwelk daaronder ook worden begrepen degenen wier persoonlijke staat door de wetten van die Staat wordt beheerst. Gedoeld wordt op vluchtelingen en staatlozen. Het artikel belichaamt een rechtsbeginsel dat algemeen wordt toegepast.

Artikel 23 van het Haagse Verdrag voorziet in de mogelijkheid dat een Staat, zoals de Verenigde Staten, die méér dan een rechtsstelsel binnen zijn grenzen kent, verklaart, dat het Verdrag zich tot al die stelsels uitstrekt of slechts tot één of enkele ervan. Heeft een Staat door deze verklaring de werking van het Verdrag voor zijn grondgebied beperkt, dan kunnen de andere Verdragsstaten daarna de erkenning weigeren van echtscheidingen of scheidingen van tafel en bed welke zijn verkregen met toepassing van het uitgesloten rechtsstelsel ook al was de desbetreffende verklaring nog niet afgelegd op het tijdstip van totstandkoming van de beslissing waarvan erkenning wordt gevraagd.

Ingevolge artikel 24 van het Haagse Verdrag is het in beginsel ook toepasselijk op beslissingen tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed welke vóór de inwerkingtreding van het Verdrag tussen de betrokken Staten waren gegeven. Alleen wanneer een Verdragsstaat ingevolge het tweede lid door een verklaring daartoe af te leggen deze terugwerkende kracht heeft opgeheven, worden in de verhouding tot die Staat alleen beslissingen erkend welke zijn gegeven nadat het Verdrag voor die Staat in werking is getreden.

Artikel 12 van het Luxemburgse Verdrag sluit elke terugwerkende kracht van dat Verdrag uit.

Wij zijn van oordeel, dat er geen aanleiding is, gebruik te maken van de mogelijkheid tot het afleggen van een verklaring als bedoeld in artikel 16, eerste lid, van het Luxemburgse Verdrag. Wij sluiten ons hierbij aan bij het oordeel van de Staatscommissie. Niet alleen acht de Staatscommissie het niet geheel duidelijk, welke beschikkingen onder de uitbreiding zijn begrepen, tevens ziet zij er geen heil in «de hierboven bedoelde materies globaalweg in het kader van dit Verdrag te regelen». Mocht op een later tijdstip toch behoefte aan de uitbreiding blijken te bestaan, dan biedt artikel 16, tweede lid, de mogelijkheid de verklaring alsnog af te leggen.

Wat betreft het Haagse Verdrag wordt, in overeenstemming met het advies van de Staatscommissie, ervan afgezien om gebruik te maken van het voorbehoud van artikel 19 onder 1. Dit voorbehoud zou mogelijk maken niet te erkennen een echtscheiding of een scheiding van tafel en bed tussen twee echtgenoten die, op het tijdstip dat die beslissing werd verkregen, uitsluitend de Nederlandse nationaliteit bezaten, wanneer daarop een andere dan de Nederlandse wet is toegepast, tenzij deze toepassing tot hetzelfde resultaat heeft geleid als wanneer de Nederlandse wet wel was in acht genomen. Het tevens ingediende wetsontwerp inzake het conflictenrecht met betrekking tot de internationale echtscheiding (zie hiervoor onder Algemeen) is op zodanige wijze ingericht, dat het niet dwingt tot het maken van het voorbehoud. De materie wordt daardoor dus onttrokken aan de werking van artikel 6 AB. Het effect van het niet maken van het voorbehoud zal overigens gering zijn, nu het Nederlandse echtscheidingsrecht in 1971 is geliberaliseerd. Dat de buitenlandse, met toepassing van een vreemd recht tot stand gekomen uitspraak een ander resultaat oplevert dan toepassing van het Nederlandse recht te zien zou hebben gegeven, zal vermoedelijk nog maar weinig voorkomen. In het licht van deze overweging is het mogelijk in overeenstemming met de internationaal geldende opvattingen te handelen door het voorbehoud niet te maken.

8. Inwerkingtreding

Artikel 15 van het Luxemburgse Verdrag eist slechts twee bekrachtigingen, artikel 27 van het Haagse Verdrag drie bekrachtigingen voor de inwerkingtreding. Beide Verdragen zijn, zoals hiervoor reeds is medegedeeld, inmiddels in werking getreden.

Wij hebben reeds in de inleidende beschouwingen als ons oordeel gegeven, dat de Verdragen in een behoefte voorzien welke groter wordt naarmate de internationale migratie toeneemt. De strekking van de beide Verdragen is, een zo ruim mogelijke erkenning van de beslissingen in kwestie te bevorderen en anderzijds zekere waarborgen te bieden dat geen beslissingen worden erkend welke in de eigen nationale Staat of Staat van het domicilie van de betrokkenen niet zouden kunnen tot stand komen. Zoals reeds meermaalen aangekondigd, wordt tegelijk met het onderhavige ontwerp van Rijkswet een wetsontwerp ingediend tot regeling van het conflictenrecht inzake ontbinding van het huwelijk en scheiding van tafel en bed en erkenning van buitenlandse beslissingen op dit gebied. Nu de beide onderhavige Verdragen ordenend ingrijpen in de materie van de erkenning ligt het voor de hand dat er tevens ook enige orde wordt geschapen in het interne Nederlandse conflictenrecht met betrekking tot echtscheiding en scheiding van tafel en bed. De onderwerpen hangen ten nauwste samen. De rechtspraak – niet in het minst de rechtspraak – heeft behoefte aan een wettelijke regeling. Wanneer Nederland bij de onderhavige Verdragen partij zal zijn en deze Verdragen met de voorgestelde wet van het Nederlands recht zijn gaan deel uitmaken, zal er meer rechtszekerheid zijn geschapen op een belangrijk terrein van het personenrecht waar deze zekerheid lange tijd heeft ontbroken tot schade van de justitiabelen.

Positie van de Nederlandse Antillen

De Regering van de Nederlandse Antillen wenst geen medegelding bij het Luxemburgse Verdrag, dit in tegenstelling tot het Haagse Verdrag. Voor laatstgenoemd Verdrag wordt de goedkeuring voor het gehele Koninkrijk gevraagd, zij het dat voorshands alleen voor Nederland bekrachtigd zal worden. Te zijner tijd kan de gelding van het Haagse Verdrag tot de Nederlandse Antillen worden uitgebreid, door middel van het afleggen van een daartoe strekkende verklaring.

De Minister van Justitie,
J. de Ruiter

De Minister van Buitenlandse Zaken a.i.,
A. A. M. van Agt